

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TURIZM ATAMALARI O'XSHASHLIKLARI

Isroil Abdalimov

Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti

E-mail: abdalimovisroil@gmail.com

Tel: +998994739601

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida turizm atamalari o'xshashliklari hamda bugungi kunda jahon xalqlarining tili, tarixi, turmush tarzi, urf-odat va an'analari hamda milliy-madaniy o'ziga xosligining universal o'rganish uchun o'sha davlatni tili va madaniyatni bilish darkor buning, uchun albatta sayohat qilish kerak bo'ladi. terminologiyaning rivojlanish tarixi, turizm sanoatining rivojlanish bosqichlari, terminlar yaratilishi va ularni ishlatishning umumiy tamoyillari batafsil tahlil qilingan. Turizm termin tizimining shakllanishi inson kasbiy faoliyatining tegishli sohasi rivojlanishining darajasi bilan belgilab berilgan.

Kalit so'zlar: terminologiya, tizim, davr, xalqaro turizm, sayohat, leksik, bosqich, qadryat, iqtisodiyot, siyosat, turizm.

KIRISH. Bugungi kunda jahon xalqlarining tili, tarixi, turmush tarzi, urf-odat va an'analari hamda milliy-madaniy o'ziga xosligining universal va differensial holatlarini frazeologizmlar asosida o'rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar ko'lami borgan sari kengayib bermoqda. Bu sohada olib borilayotgan tadqiqotlarda inson va til, til va madaniyat masalasi paradigma asosida o'rganishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Frazeologik birlik tarkibidagi obrazlar tizimi millat dunyo qarashining shakllarishida uning moddiy, ijtimoiy yoki ma'naviy madaniyati bilan bo'g'liq bo'ladi, shuning uchun ham ular o'sha millatning milliy-madaniy tajribasi, an'analari, urf-odatlarini haqida ma'lumot berishi bilan muhim ahamiyatga ega. Dunyodagi har qanday davlat hayotini turizm xizmatidagi tasavvur etib bo'lmaydi. Turizmning esa turlari ko'p. Ularning har biri ahamiyatlilik jihatidan bir-biridan muhim ahamiyatga ega.

Turizm bir-biri bilan muloqotda bo'lgan xalqlar, tillar va madaniyatlarning xilma-xilligi bilan bog'liq bo'lgan, tarjimaga kundalik ehtiyoji muhim bo'lgan sohalardan biridir. Zamonaviy dunyoda muloqot shunchaki muloqot emas, bu o'zaro axborot, resurslar va imkoniyatlar almashinuvidir. Muloqot qilish qobiliyati zamonaviy jamiyatda barkamol rivojlanish qobiliyatiga tenglashtiriladi. Muloqot jarayonida aytilgan so'zlar bizning haqiqatimizni ma'lum bir shaklda shakllantiradi. So'zlarni tanlashda aniqlik va ularning hissiy rangi, suhbatdosh uchun zatiladigan ma'lumotlarning "tozaligi" aloqa jarayoni ishtirokchilariga va atrofdagi voqelikka ta'sir qiluvchi energiya-axborot maydonini tashkil qiladi. Shunday qilib, to'g'ri muloqot jarayoni aniq bo'ladi ulkan ijodiy salohiyatga ega bo'lishi mumkin. O'z

mamlakatingizda bir xil mentalitetga ega odamlar bilan muloqot qilish muloqotning mumkin bo'lgan variantlaridan biridir. Ushbu format o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bir tomondan, bir xil mentalitetdagi odam bilan muloqot qilish oson ko'rinishi mumkin, chunki muloqot ona tilida bo'ladi. Ammo, shu bilan birga, bir xil mentalitetga ega bo'lganlar bir-birlarini yanada nozik his qiladilar va natijada ular o'zaro munosabatlardan chuqurroq "saboqlar" olishlari mumkin. Chet elga, mahalliy aholisi boshqa tilda gaplashadigan mamlakatlarga sayohat qilishda muloqot jarayoni, bir tomondan, qiyin bo'lib tuyulishi mumkin, chunki bu chet tilida gapirish uchun bilim, ko'nikma va malakalarni talab qiladi. Biroq, boshqa tomondan, mahalliy aholining boshqa tillari bilan bir qatorda, bu mutlaqo tabiiydir, shuningdek, boshqa mentalitetga ega. Shu munosabat bilan aloqa jarayoni yanada "yuzaki" bo'lishi mumkin. Buning sababi aloqadagi sheriklarning dunyoqarashi, munosabati va qiymatqonunchilik bazasidagi farqlar bo'lishi mumkin. Ammo shu bilan birga, sayohat shunday ajoyib rivojlanish xususiyatiga egaki, buning natijasida odamga o'ziga tashqi tomondan qarash imkoniyati beriladi. Boshqa mamlakatning g'ayrioddiy yangi atmosferasida siz o'zingizning mentalitetingizning o'ziga xos xususiyatlarini, naqshlari va muayyan xatti-harakatlar namunalarini aniq ko'rishingiz mumkin. Xalqaro turizm sohasini o'rganish davomida madaniyatlararo almashinish, uni o'rganish ham yuzaga keladi. Pereyro (2009) fikriga ko'ra, ilmiy adabiyotlarda, shuningdek, turizm bozorida madaniy turizm atamasining 10 ta istiqboli va qo'llanilishini kuzatish mumkin:

1. Madaniy turizm psixosotsial tajriba sifatida;
2. Madaniy turizm madaniyatni bozorga aylantirish jarayoni sifatida;
3. Madaniy turizm nostalgia tendensiyasi sifatida;
4. Madaniy turizm qiziquvchanlik va o'rganish sifatida;
5. Madaniy turizm "boshqaga" o'tish sifatida;
6. Madaniy turizm zamonaviy ziyorat sifatida;
7. Madaniy turizm tarixiy-madaniy diqqatga sazovor joylarni izlash sifatida;

8. Madaniy turizm madaniyat vakillari sanoati sifatida;

9. Madaniy turizm sayohatning o'ziga xos shakli sifatida; 10. Madaniy turizm madaniyatni iste'mol qilishning o'ziga xos usuli sifatida. Ushbu murakkab hodisa so'nggi o'n yilliklarda o'zgardi va madaniy burilish, harakatchanlik, ijodiy burilish va kuratorlik burilishlarini boshdan kechirdi (Richards, 2006; Duxbury & Richards, 2019; Richards, 2021). Madaniy turizmning yangi istiqbollari madaniy turizmning "yaxshi turizm" va "muqobil turizm" kabi oldingi konseptual va axloqiy g'oyasini o'zgartirdi: → Ijodiy turizmدا sayyoh, san'at va hunarmandchilik, badiiy dizayn, oziq-ovqat va gastronomiya, salomatlik, tillar, ma'naviyat, tabiat va mahalliy sport turlarini o'rganishi mumkin bo'ldi; Sayyohlar nuqtai nazaridan madaniyat va tabiat o'rtasidagi ko'proq aloqalar; → Madaniy turizmni tadbir va festivallashtirish; → Madaniy turizm sohasida yangi bo'shliqlar va ixtisoslashuvlar mavjud: meros turizmi; oziq-ovqat turizmi; kino turizmi; adabiy turizm; musiqa turizmi, mahalliy turizm; → Nomoddiy

madaniy merosga ko'proq talab va tajribalarni birgalikda yaratish; madaniy turizm sohasi doimiy ravishda o'zgarib turadi va yangi madaniy yo'nalishlar va kun tartibini o'z ichiga oladi. Ingliz tili va boshqa tillarda turizm atamalarining shakllanishi va rivojlanishi. Xalqaro turizmni rivojlantirish sohada professional muloqotni oshirishga imkon berdi. Turistik sohadagi muloqot jarayonining umumiy ishtirokchilari sayyohlik sohasi mutaxassislari, sayyohlar va mahalliy aholi hisoblanib kelgan. "Turizm" so'zining kelib chiqishi professional turizm tadqiqotchilarini ham, sayohat ishqibozlarining keng ommasini ham qiziqtirgan va ko'pchilik bu atamaning vatani Fransiya deb da'vo qiladilar, boshqalar esa Angliya deb tahmin qilishadi. Bu savolga javob topish uchun turizm mutaxassislari va filologlarning sa'y-harakatlarini birlashtirish zarurdek tuyuladi. Sayohat tushunchasi asosida turizm tushunchasi shakllangan. Bu 19-asrgacha yaratilgan adabiyot sayohat va sayohatchilar haqida. Masalan, qadimgi rus yodgorliklarida sayohat so'zlari 14 -asr matnlarida allaqachon qayd etilgan. Gap turizm va sayyohlar haqida emas, balki sayohat va sayyohlar haqida M.Monten o'zining "Ocherklar"ida (1580, "Bekorona" bobida) va F.Bekon "Ocherklar yoki axloqiy va siyosiy ko'rsatmalar"da (inshoda) qayta-qayta eslatib o'tadi. 1597 "Sayohat haqida") Agar turizm va sayyohlar haqidagi bu tushunchalar o'sha davrlarda mavjud bo'lganida, tegishli so'zlar, albatta, qomusiy olimlarga ma'lum bo'lar va ular tomonidan qo'llanilishi mumkin edi. Ushbu nashr mualliflari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar turistik atamalarining paydo bo'lishining quyidagi xronologiyasini qurishga imkon beradi. Tilshunos olimlarning fikricha, sayr, sayohat ma'nosini bildiruvchi tur so'zi fransuzcha. Ehtimol, u fransuz tilidan ingliz tiliga olingan. 19-asrgacha, katta ehtimol bilan, turist so'zi ingliz va fransuz adabiy tillarida mavjud emas edi. "Le Nouveau Petit Robert" lug'atida birinchi navbatda fransuz tilidan ingliz tiliga o'zlashtirilgan tur otiga asoslanib, sayohatni amalga oshiruvchi shaxsning ismi turist sifatida paydo bo'lganligi haqida xabar berilgan. Uning birinchi yozma yozuvi 1800 yilga to'g'ri keladi 1803 yilda bu so'z fransuz yozma nutqiga o'tdi. Ingliz va fransuz tillarida "sayohat" degan ma'noni anglatuvchi *tourism* va *tourisme* nominatsiyalari ancha keyin paydo bo'lgan. Ingliz va fransuz manbalarida turizm leksemasining ingliz tilida paydo bo'lishi XIX asr boshlariga to'g'ri keladi. (1805-1815). Va bu so'z frantsuz tiliga ingliz tilidan keyinroq kirdi. Har holda, u yozma shaklda faqat 1841 yildan beri ma'lum. Demak: tur – fransuzcha, turist – inglizcha, turizm – inglizcha so'z. Turizm so'zining butun sayyora bo'ylab tez tarqalishiga va shu bilan birga turizm atamasining paydo bo'lishiga 1841 yilda Angliyada Frantsiya, Italiya, Misr, AQSh va boshqa mamlakatlarga sayohatlar uyushtirgan Tomas Kuk sayyohlik idorasining tashkil etilishi yordam berdi. Bir necha yil ichida Tomas Kukning izdoshlari paydo bo'ldi. 19-asrning oxiriga kelib ko'pgina Yevropa mamlakatlarida turizm xizmatlarini ko'rsatishga ixtisoslashgan agentliklar yaratildi. 19-asr oxirida Yevropa va AQShda sayyohlar soni yuz mingdan ortiqni tashkil etdi. Tomas Kuk va Son sayyohlik agentligining o'zi 1867 yilda butunjahon ko'rgazmasi uchun Parijga 20 mingdan ortiq

inglizlarni yubordi. Umuman olganda, ko'rgazmaga turli mamlakatlardan 9 millionga yaqin kishi tashrif buyurdi. Shunday qilib, turizm so'zi tezda butun dunyoga tarqalib, xalqaro atama maqomini oldi. Turist va turizm tushunchalarining Yevropa tillarida aks etishi: Turist va turizm so'zlari: турист, туризм - rus tilida, tourist, tourism - ingliz tilida, turisto, turismo- ispan tilida, turiste, turismo- italiyan tilida, touriste, tourisme - fransuz tilida. O'zbek tilida turizm atamalarining shakllanishi va rivojlanishi. O'zbek tilidagi turizm terminologiyasi shakllanish bosqichida bo'lib, turizm sohasining rivojlanishi natijasida uning tarkibi boshqa maxsus bo'linmalar bilan boyib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1999-yil 20-avgustda "Turizm to'g'risida Qonun" qabul qilinishi ham mamlakatimizda turizmga qaratilgan Turizmning vatani Angliya bo'lganligi va ingliz atamalarining xalqaro terminologiyada yetakchi mavqeini egallaganligini hisobga oladigan bo'lsak, o'zbek tilidagi turistik atamalarining ko'proq foizini inglizcha so'zlar tashkil etishi tabiiy. "Til va jamiyat bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, jamiyatda sodir bo'ladigan barcha o'zgarishlar uning tilida o'z ifodasini topadi. Bu esa, o'z navbatida, til qatlami lug'atini yangi leksik (frazologik) birliklar bilan boyitishini ta'minlab, lingvomadaniy muhitda barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. O'zbek tilining turistik terminologiyasining shakllanishi va rivojlanishida quyidagi nonlingvistik omillar muhim ahamiyat kasb etadi :

1. Turizmga e'tiborni davlat siyosati darajasiga ko'tarilishi;
2. Turistlarni jalb qilish uchun turizm salohiyatining mavjudligi;
3. Jahon hamjamiyatining O'zbekistondagi tarixiy-madaniy yodgorliklariga qiziqishining ortishi;
4. Turizmga bo'lgan diqqat va talab darajasini davlat siyosati doirasida ko'tarishi;
5. Turizmni rivojlantirish bo'yicha qonun, qoida va me'yoriy hujjatlar qabul qilinganligi
6. Turli mamlakatlar bilan turizm hamkorligini rivojlantirilishi;
7. Turizmning yangi turlarining paydo bo'lishi;
8. Turistik zonalarini tashkil etish va rivojlantirishi ;
9. Turistik yo'l xaritalarining mamlakat iqtisodiyoti tarkibida turizm ulushini oshirish;
10. Turizm sohasida malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yilishi ;

O'zbek tilining ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib yaratilgan turizm sohasida faol qo'llaniladigan atamalarga misol sifatida bayram, bojxona, buyurtma, mablag', marosim, buyurtma, mo'zora, taklif, qala, qo'riqxona, qabulxona, taklif, kabi atamalarni keltirish mumkin. Har bir tilning atama yasallishidagi ichki imkoniyatlari va morfologik xususiyatlaridan kelib chiqib, ayrim affikslar unumli deb hisoblanadi. Ingliz va rus tillaridan farqli o'laroq, o'zbek tilida aynan turistik atamalarni yaratish uchun dominant qo'shimchalar mavjud emas. Vinokur G.O. ta'kidlaganidek: "Qo'shma so'zlar nafaqat yangi so'zlarning ehtiyojlarini qondirish uchun, balki haqiqatan ham bir so'z bilan ikkita tushunchani ifodalash uchun zarurdir. " Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro turizmning ham ingliz, ham o'zbek terminologiyasi umuman olganda tushunchalarni rasmiy ifodalash vositalarining ko'pligi bilan tavsiflanadi, ya'ni bu terminologiyalar sinonim bo'lishga moyildir.

Xulosa qilib aytganda, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan turizmni, rivojlantirishga jiddiy e'tibor qaratilayapti. Bu haqda muhim qarorlar, farmonlar qabul qilinayapti. Ulardan biri Yurtboshimizning "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2016 yil 2 dekabrda PF-4861-sonli farmonidir. Bugun respublikamizning barcha hududlarida mazkur farmon ijrosi yo'lida bir qator ishlar amalga oshirilayapti. Shaharu qishloqlarimizda barpo etilayotgan biri-biridan shinam bo'lgan oshxonalar, choyxonalar va boshqa turdagi ovqatlanish muassasalarida yaratilayotgan qulayliklardan, bunday muassasalarning jihozlanishidan ko'ngil to'ladi, xalqimiz madaniyati, ma'naviyati oshib borayotganidan ko'ngillarda quvonch paydo bo'ladi. E'tibor qilganlar yaxshi bilishadi. Gastronomik turizmga aloqador ishlarga bugun shaharlarga nisbatan qishloqlarda e'tibor oshib borayapti. Buni biz davlatlar ahamiyatidagi katta magistral yo'llar bo'ylarida, viloyatlararo yirik ko'chalar bo'ylarida bunyod etilayotgan ko'plab ovqatlanish shoxobchalari misolida ko'rishimiz mumkin. Bunda albatta ingliz va o'zbek tillarida turizm atamaları o'xshashliklari alohida ahamiyat kasb etadi.

REFERENCES:

1. Tuxliyev, B. Safarov. Turizm asoslari -T.: „Yangi nashr" 2012
2. Aliyeva M. T., Umarjonov A. Turistik mamlakatlar iqtisodiyoti. – T.: Moliya, 2005.
3. Mirzayev M. A. Turizm asoslari. Ma'ruzalar matni. – T., 2005
4. Pardayev M. Q..
4. Бушуй А.М. Язык и действительность. Ташкент, Фан, 2005. - 144с.
5. Bafoevna, N. D. (2023). Theolinguistics in Modern Religious Discourse. INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS, 2(3), 18-21.
6. Kaipbergenova, D. (2017). THE IMPORTANCE OF MATERIAL DESIGNING IN LANGUAGE TEACHING. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 34(3), 62-63.
7. Kaipbergenova, D. (2016). СНЕТ ТИЛИ О'QITUVCHILARINING KASBIY VAZIFALARI VA PEDAGOGIC MAHORATI HAQIDA. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 33(4), 48-50.
8. Каипбергенова, Д. О. (2020). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАКТИКИ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ НА ОСНОВЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ. In Инновационное развитие: потенциал науки и современного образования (pp. 211-213).
9. Каипбергенова, Д. О. (2016). The role of language learning strategies in learning foreign languages. Молодой ученый, (12-4), 83-85.
10. Orakbaevna, K. D. (2023). MAMLAKATIMIZDA СНЕТ TILLARINI O'RGANISHDAGI ZAMONAVIY METOD VA METODOLIYA. Научный Фокус, 1(1), 1472-1478.
11. Orakbaevna, K. D. (2023). GLABALLASHUV DAVRIDA TA'LIM VA TARBIYANING UZVIYLIGI. Научный Фокус, 1(1), 1466-1471.

12. Kaipbergenova, D. (2023). BUGUNGI KUNDAGI MAMLAKATIMIZDA TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR VA ULARNING NATIJALARI. *World scientific research journal*, 15(2), 3-7.
13. Каипбергенова, Д., & Жуманиёзова, Н. С. (2023). БУГУНГИ КУН ТАЛАБА ЁШЛАРИДА АХЛОҚИЙ ДУНЁҚАРАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(5), 652-668.
14. Orakbayevna, K. D., Normuminovich, M., & Muxiddinova, M. Z. (2021). English language teaching methodology for non-native speakers. *Linguistics and Culture Review*, 5(S3), 1721-1725.
15. Orakbayevna, K. D. (2022, February). SYNTACTIC AND SEMANTIC FEATURES OF COMPARISON IN ENGLISH, UZBEK AND RUSSIAN LANGUAGES. In *Conference Zone* (pp. 145-147).
16. KHUSENALIYEVNA, K. D., CHORIYEVNA, A. Z., & ORAKBAYEVNA, K. D. (2021). Lexico-semantic features of technical teams of English and Uzbek languages. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(2), 4083-4088.
17. Orakbayevna, K. D. (2022). THE IMPORTANCE OF GRAMMAR IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE. *Confrencea*, 7(7), 69-72.
18. Orakbayevna, K. D. (2022). Using effective language learning strategies in teaching English. *Texas Journal of Philology, Culture and History*, 2, 1-3.
19. Orakbaevna, K. D. (2022). USING THE PRINCIPLE OF UNITY IN EDUCATION. *PEDAGOG*, 1(4), 1467-1473.
20. Kaipbergenova, D. O., & Hasanov, M. N. (2023). THE IMPORTANCE OF EDUCATING TODAY'S YOUTH IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM. *International scientific journal of Biruni*, 2(3), 228-234.